

Oxf. 903:624

RAZVOJ GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA KOT PROBLEM PREMAGOVANJA SPOZNAVNO-PSIHOLOŠKIH OVIR

Franc GAŠPERŠIČ*

Izvleček:

Avtor obravnava naloge gozdnogospodarskega načrtovanja pri razvojni preobrazbi gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji. Razvoj na področju gozdnogospodarskega načrtovanja vidi v premagovanju dveh spoznavno-psioloških ovir. Predstavljata ju mehanistično gledanje na gozd in „uradniški ščit“ nad gozdnogospodarskim načrtovanjem.

THE DEVELOPMENT OF FOREST MANAGEMENT PLANNING AS A PROBLEM OF TRYING TO OVERCOME THE COMPREHENSIVE PSYCHOLOGICAL HINDRANCES

Franc GAŠPERŠIČ*

Abstract:

The author discusses the tasks of forest management planning in the development change of forest management in Slovenia. He sees development in the field of forest management planning in overcoming two comprehensive psychological hindrances — (1) the mechanistic approach to forestry, and (2) the administrative shield over forest management planning.

* dr. Franc GAŠPERŠIČ, dipl. inž. gozd., red. prof., Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 61000 Ljubljana, Večna pot 83 / YU.

1. NALOGE GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA V RAZVOJNI PREOBRAZBI GOSPODARJENJA Z GOZDOVI V SLOVENIJI

Da bi spoznali imperative za razvoj gozdnogospodarskega načrtovanja, moramo pregledati njegov več kot dvestoletni razvoj v Srednji Evropi. Slovenija sodi v tem pogledu nedvomno med dežele z najdaljšo tradicijo. Ko razmišljamo o dosedanjem urejanju gozdov, je treba poudariti usodno dejstvo, da je urejanje gozdov nastalo in se razvijalo kot inštrument državne zakonodaje pri tedanjem ravnanju z gozdovi. Zaradi stisk pri oskrbi z lesom in hudih naravnih nesreč, ki so sledile takratnemu brezobzirnemu izkoriščanju gozdov, so bili vladarji posameznih evropskih dežel prisiljeni z dekreti in gozdnimi redi neposredno poseči v takratno ravnanje z gozdom. Pod vplivom naglega razvoja naravoslovnih znanosti je v 18. stoletju dozorelo preprosto spoznanje, da gozd ni rudnik, ampak obnovljiv (živ) naravni vir. Na tem spoznanju je nastalo *načelo trajnosti*, ki je postalo *temeljna idejna podlaga* za razvoj gozdnogospodarskega načrtovanja. Že na začetku prejšnjega stoletja sta Hartig in Cotta izdelala prve metode dolgoročnega načrtovanja sečenj v gozdovih, v skladu z načelom trajnosti. Kmalu zatem sta Hundeshagen in Hayer razvila poseben pripomoček za načrtovanje trajnosti donosov lesa, tako imenovani model „*normalnega gozda*“. Gozdarstvo je torej pionir v načrtovanju. Pred 200 leti razen vojske ni nihče razmišljal o načrtovanju, kaj šele o dolgoročnem

Vodilna zamisel v začetnem urejanju gozdov je zgolj urejanje *trajnosti donosov lesa*. Za nadaljnji razvoj urejanja gozdov in znanosti o gospodarjenju z gozdovi je usodno, da so ta prva spoznanja nastala s posnemanjem zgledov v kmetijstvu (poljedelstvu). Če se tega zavedamo ali ne, je ta miselnost še zmeraj ena od ovir, da se urejanje gozdov ne more razviti v sodobno sredstvo za usmerjanje razvoja gozdov in reševanja številnih razvojnih problemov. Šele proti koncu preteklega stoletja so na podlagi razvoja biologije gozda spoznali, da je prava podlaga za trajno in optimalno proizvodnjo lesa v *biološki zgradbi gozda*, tj. v *harmoniji delovanja njegovih naravnih mehanizmov*. K. Gayer je ob tem spoznanju takrat zapisal: „*Skrivnost gozdne proizvodnje je v harmoniji v gozdu delujočih sit.*“ (Po BIOLLEYU 1923.). To spoznanje pomeni začetek pravega gospodarjenja z gozdovi. Na tej razvojni stopnji gospodarjenja z gozdovi se na prelomu tega stoletja pojavi H. Biolley s svojo zamisljivo o *kontrolni metodi*. Ta pomeni revolucionaren prelom z dotedanjim načinom razmišljanja v urejanju gozdov. Nedvomno je bil to velik izziv ne le urejanju gozdov, ampak razvoju gozdarske znanosti sploh. Revolucionarnost „kontrolne metode“ je v *spoznanstvenem načinu obravnavanja*. Spoznanstveni pristop je prvi pogoj za razvoj *resničnega načrtovanja proizvodnje* v gozdu. Doslej prevladujoče načrtovanje etata (kot žetve v kmetijstvu) pa dobi povsem podrejeno vlogo kvantificiranja. Vsiljuje se vprašanje: Zakaj se napredna misel kontrolne metode v gozdnogospodarskem načrtovanju ni bolje uveljavila? O tem več kasneje.

Kako trdovratna je bila stara, iz kmetijstva prevzeta mehanicistična miselnost v urejanju gozdov, dokazujejo številni učbeniki s tega področja, ki so v zamejstvu in pri nas izšli po drugi svetovni vojni. V njih so metode urejanja gozdov še zmeraj obrav-

navane kot metode določanja etata. Prav nesmiselno je pričakovati, da bomo zdajšnje zelo celostne probleme pri gospodarjenju z gozdovi lahko reševali z metodami, ki sodijo v zgodovino.

Naloga urejanja gozdov v Sloveniji v povojnem obdobju je bila skoraj dobesedno v naslednjem: „Urediti gozdni prostor, ugotoviti gozdne fonde in določiti etat.“ To je bilo za prva povojna leta urejanja gozdov nedvomno veliko, ne pa dovolj. Prav presenetljivo je, kako se je zakoreninil model gozdnogospodarskega načrta kot *inventure stanja gozdov* s predpisanim etatom. Kar pomislimo, koliko prostora je v naših načrtih namenjeno opisovanju stanja, in kako malo tistemu, kar naj bo, tj. *zamisli prihodnjega razvoja*. Gozdnogospodarsko načrtovanje mora prevzeti eno ključnih vlog v *razvojni preobrazbi* gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji. Naloge gozdnogospodarskega načrtovanja v tej vlogi so zelo celostne in zahtevne zaradi:

- izredne pestrosti in zapletenosti biološkega proizvodnega procesa;
- velike prostorske razprostranjenosti gozdov in raznolikosti družbenih razmer, ki vplivajo na gospodarjenje z gozdovi (še prav posebno z zasebnimi gozdovi);
- dolgoročnosti gozdne proizvodnje in večnamenske vloge gozdov;
- neločljive povezanosti biološkega proizvodnega procesa z delovnim procesom v gozdu.

Naraščajoče „umiranje“ in hiranje gozdov takšno vlogo gozdno-gospodarskega načrtovanja še stopnjuje. Staro urejanje gozdov v svoji teoriji in metodah očitno nima te moči. Pod preobrazbo urejanja gozdov v sodobno gozdnogospodarsko načrtovanje moramo zato razumeti predvsem razvoj njegovih *kognitivnih in kreativnih* funkcij.

Za razvoj ustvarjalnega gozdnogospodarskega načrtovanja sta bili in sta še zelo usodni predvsem dve „*spoznavno-psihološki oviri*“:

1. Mehanistični* način gledanja na gozd, ki smo ga že ob nastanku urejanja gozdov pred dobrimi 200 leti prevzeli s posnemanjem zgledov iz kmetijstva.
2. „Uradniški ščit“ nad urejanjem gozdov.

Spoznavno-psihološke ovire imajo po Kedrovu (KEDROV 1987) dvojno vlogo na razvojni poti ustvarjalnega razmišljanja, najprej pozitivno (progresivno), nato pa zaviralno. Tako je tudi v našem primeru. Nedvomno je, da so izkušnje iz kmetijstva in zakonodaja imele zelo pozitivno vlogo na začetni stopnji razvoja gospodarjenja z gozdovi, kasneje pa so postale „spoznavno-psihološka“ ovira (prevladujoča zamisel) v nadaljnjem razvoju ustvarjalne misli.

Razvoj sodobnega gozdnogospodarskega načrtovanja je zelo odvisen od premagovanja teh dveh spoznavno-psiholoških ovir. Na imperativne prihodnjega razvoja gozdnogospodarskega načrtovanja je mogoče pokazati le tedaj, ko povsem jasno

vidimo njegove naloge v prihodnosti. Naloga gozdnogospodarskega načrtovanja je, široko gledano, *uresničevanje načela trajnosti*. Bistvo tega načela je v težnji po ravnovesju med človekovimi (družbenimi) potrebami in naravnimi možnostmi, med ekonomsko in ekološko rabo gozda, med družbenim razvojem in specifično naravo gozda. Gre očitno za vzdrževanje *dinamičnih ravnovesij*, saj se obseg in sestava družbenih potreb v odnosu do gozda nenehno spreminjata, spreminjajo se tudi naravne razmere v gozdu, pogosto se zelo naglo poslabšujejo. Če so cilji nezahtevni, je stanje te *relativne stabilnosti* (trajnosti) prej doseženo, zelo težko pa ga dosežemo na ravni zahtevnih gozdnogospodarskih ciljev, in takrat, ko imamo opravka z biološko prizadetimi (nestabilnim) oziroma „bolnim gozdom“. V skrajnem primeru smo celo v položaju, da se bojujemo zgolj za obstanek (ohranitev) gozdov.

V tako opredeljeni nalogi sta za razmišljanje o vsebini prihodnjega gozdnogospodarskega načrtovanja temeljnega pomena naslednja vidika:

* Mehanični materializem — ena izmed razvojnih stopenj materializma, ki skuša vse naravne procese razložiti z mehaničnimi in fizikalno-kemičnimi zakoni.

- naglo naraščanje družbenih potreb do gozdov, z zahtevo po polifunkcionalno zasnovanem gospodarjenju z gozdovi;
- naraščanje deleža bioekološko prizadetih oziroma bolnih gozdov, z zahtevo po skrbnejši obravnavi pri načrtovanju in nato pri gospodarjenju z gozdovi.

Imeti opravka s stabilnim, zdravim gozdom, ali pa z bolnim je seveda nekaj povsem drugega. Da bi to razliko dojeli, je treba upoštevati, da je gozd *živa tvorba*. Pojem bolan, oziroma nestabilen gozd, je tu mišljen v širokem pomenu besede, ki zajema tudi nestabilne zasmrečene, zajelovljene, zabukovljene sestoje (biološko osiromašene ekosisteme) in ne le sestoje z izrazitimi znaki fiziološkega pešanja in propadanja. Pestrost drevesnih vrst je namreč nujen pogoj za harmonično delovanje ustreznih regulacijskih mehanizmov, ki omogočajo vzdrževanje dinamičnih ravnovesij v gozdnih ekosistemih.

Gozdnogospodarsko načrtovanje v nekem pomenu lahko pojmuje tudi kot *proces usklajevanja potreb z možnostmi*. Prihodnji razvoj kaže v tem pogledu izredno divergentnost, tj. naglo naraščanje družbenih potreb iz gozdov, ob hkratnem slabšanju njihovega bioekološkega (zdravstvenega) stanja. V uspešnem obvladovanju in premagovanju tega divergentnega razvoja je nedvomno pomembna vloga gozdnogospodarskega načrtovanja.

Da bi gozdarstvo doseglo višjo raven reprodukcije posameznih funkcij gozdov, drugače povedano, da bi zadostilo povečanim potrebam družbe, ima na voljo le eno sredstvo: *intenziviranje gospodarjenja z gozdovi, drugače povedano, dvig kulture dela z gozdom*. Organizirati takšno gospodarjenje z gozdovi je osrednja naloga

gozdnogospodarskega načrtovanja. Zato nekateri (MURAHTANOV 1983) ta korak upravičeno imenujejo kar *ново epoho* v razvoju gozdnogospodarskega načrtovanja.

2. INVENTIVNOST GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA JE TESNO POVEZANA Z RAZVOJEM GOZDA IN NJEGOVEGA DRUŽBENEGA OKOLJA

Poskušal bom razmišljati, kako pri razvijanju gozdnogospodarskega načrtovanja obvladati prvo spoznavno-psihološko oviro, tj. zakoreninjen *mehanistični način gledanja* na gozd.

Načrtovati pomeni organizirano razmišljati in odločati o prihodnosti. Bistvo načrtovanja je torej zavestno vplivanje na razvoj sistema, ki je predmet načrtovanja. Gre za vnaprejšnje (anticipativno) odločanje o prihodnosti tega sistema, torej za dejaven odnos pri oblikovanju njegove prihodnosti. Uspeh usmerjanja gospodarjenja z gozdovi je zato zelo odvisen od naše *sposobnosti predvidevanja*. Po tej razlagi je naloga gozdnogospodarskega načrtovanja tesno povezana in soodvisna z razvojem gozda kot sistema in njegovega družbenega okolja. Enako velja tudi za inovacijski proces gozdnogospodarskega načrtovanja — tudi ta je tesno povezan z razvojnim procesom gozda in njegovega okolja.

Inventivnost gozdnogospodarskega načrtovanja je v smotrnem (domiselnem) vplivanju na ta razvoj, tako da se, kolikor je najbolj mogoče, izrabijo „gratis naravne sile“ in procesi v gozdu, pa tudi v njegovem družbenem okolju. Pri sodobnem gozdnogospodarskem načrtovanju je torej posebna pozornost namenjena *razvojnim procesom* (življenju) v gozdu in v njegovem družbenem okolju.

Nalogo gozdnogospodarskega načrtovanja sem *namenoma* postavil drugače, tj. v vlogo *usmerjanja razvoja sistema*, ki je predmet načrtovanja. Tako postavljena naloga prav izziva nov (drugačen, in ne ustaljen) način razmišljanja; in takšen način je tudi pogoj za premagovanje *spoznavno-psiholoških ovir* oziroma prevladujočih zamisli v starem urejanju gozdov.

Bistvo inventivnosti gozdnogospodarskega načrtovanja je v smotrnem spreminjanju razvoja sistema v zeleni razvoj. V ta namen je treba v notranji sestavi sistema in v njegovem okolju identificirati prvine in procese, ki pospešujejo razvoj v skladu z našimi interesi (cilji), in tiste, ki tak razvoj zavirajo (negativni dejavniki, razvojni problemi).

S takim prijemom lahko spoznamo:

1. kakšne so naše možnosti za smotrno vplivanje na razvoj sistema;
2. kakšne ukrepe imamo na voljo.

Izbrati je treba takšno strategijo usmerjanja razvoja sistema in takšne ukrepe, da kar najbolj izrabimo zakonite procese, ki delujejo v naravi gozda, gozdnega gospodarstva in v njegovem družbenem okolju. Možnosti za smotrno usmerjanje razvoja so večkrat skrite „globoko v notranjosti“, tj. pod pojavi in procesi, ki se jasno kažejo na površini. Inventivnost je v sprožanju in v pospeševanju k ciljem usmerjenih procesov, ki včasih komaj „tlijo“ „v notranjosti sistemov“. V tej miselni zvezi se spomnimo starega latinskega izreka, ki pravi:

“Zdravnik zdravi, narava ozdravi.“

Torej, zdravnik le usmeri biološke procese v bolnem organizmu, tako da z njegovo pomočjo v bistvu poskrbijo za ozdravitev ti procesi (narava) sami. V takem postopku obvladovanja bolezni se nedvomno izkaže zdravnikova ustvarjalna sposobnost. Na podlagi te analogije lahko trdimo: Ni mogoče govoriti o sodobnem gozdnogospodarskem načrtovanju, če le-to ne zajema *domiselnosti* in *ustvarjalnosti* kot temeljnih lastnosti pri usmerjanju razvoja gozdov.

S tem je utemeljeno tudi bistvo sodobne zasnove gozdnogospodarskega načrtovanja na načelih *dinamičnega usmerjanja (kontrolne) procesov* oziroma sodobno pojmovane zamisli o kontrolni metodi (GAŠPERŠIČ 1979). Zamisel o kontroli združuje kognitivno in ustvarjalno funkcijo. Je sinonim za kibernetični proces upravljanja. Načrtovati gospodarjenje z gozdom pomeni torej *usmerjati*, tj. „nadzirati“ *prihodnji razvoj*, to pa je v bistvu *informacijski proces*. Ta vidik zasluži prav posebno pozornost takrat, ko imamo opravka z bolnim in nestabilnim gozdom. V uvodu je bilo poudarjeno, da bo treba v prihodnosti računati z vedno večjim deležem tako ali drugače prizadetih in bolnih gozdov. Njihovo usmerjanje v prihodnjem razvoju (gozdnogospodarsko načrtovanje) je v informacijskem (spoznavnem) pogledu bistveno zahtevnejše, kot če imamo opravka z biološko stabilnim in zdravim gozdom. Pomembna lastnost živih sistemov je, da se s svojo sposobnostjo *samoohranitve* in *samoorganizacije* upirajo zunanjim entropijskim procesom. Pri obolelih in biološko nestabilnih gozdnih ekosistemih je predvidevanje, kako se bodo ravnali v prihodnje (to je pogoj za odločitve pri gozdnogospodarskem načrtovanju), veliko zahtevnejše. Kadar odpovedujejo notranji uravnavalni mehanizmi, so mogoči najrazličnejši razvojni procesi, ki so v naprej slabo (težko) predvidljivi. Prihodnje „vedenje bolnega gozda“ je manj determinirano, podobno, kot prihodnje vedenje vsakega obolelega organizma. Tu imajo veliko vlogo naključni vplivi, mogoče je marsikaj. Ne glede na to je v razvojnih procesih, ki se pojavljajo v biološko obolelem gozdu, veliko možnosti za racionalno prilagajanje z gozdnogojitvenimi cilji in ukrepi. Gre še zme-

raj za veliko *možnost prilagajanja*, ki je pri praktičnem usmerjanju razvoja „bolnih gozdov“ še zdaleč ne izrabljamo.

Biti inventiven in uspešen pomeni prilagoditi gozdnogojitvene cilje in ukrepe „pozitivno usmerjenim procesom“, uspešno izrabiti te procese. Namesto preudarnega iskanja specifičnih rešitev in spretnega izrabljanja ponujenih možnosti se tedaj, če imamo opravka z obolelimi in nestabilnimi gozdovi, pogosto zatekamo k „amputiranju“. Pri načrtovanju (izbiri rešitev za probleme) v nestabilnih in bolnih gozdovih je potrebno bistveno več iznajdljivosti s prožnim prilagajanjem novim okoliščinam in novim problemom. Prav v takih primerih se zelo uveljavi sodobna zasnova gozdnogospodarskega načrtovanja na *načelih dinamičnega usmerjanja (kontrolne) procesov*. Zaradi izredne zapletenosti in slabše determiniranosti obolelih (destabiliziranih) gozdnih ekosistemov moramo pojmovati celotno ravnanje (ukrepanje) z gozdom kot nepretrgan poskus. Vsak ukrep v gozdu in odziv nanj pomenita na novo nastalo (ne več isto) okoliščino. Vsako tako okoliščino moramo pred novim ukrepom razčleniti. Gozdnogospodarsko načrtovanje moramo sprejeti kot *večno nedokončano delo*. Gre v bistvu za *iteracijski proces, torej, za proces „neprenehnega učenja“* in prilagajanja novim okoliščinam v sistemu in v njegovem okolju.

3. O INVENTIVNEM ODLOČANJU V GOZDNOGOSPODARSKEM NAČRTOVANJU

V teoriji vsakega sodobnega planiranja in načrtovanja je zelo pomembna *teorija odločanja*. Načrtovati pomeni namreč odločati, tj. izbirati rešitve problemom. Odločanje v gozdnogospodarskem načrtovanju je posebnost, ki ji ne namenjamo ustrezne pozornosti niti v teoriji niti v praksi.

Veliko odločitev, s katerimi imamo opravka pri gozdnogospodarskem načrtovanju, šodi med tako imenovana „*mehka področja odločanja*“. Številni, zlasti biološki problemi so zaradi številnih sestavin ter njihove medsebojne prepletenosti in spremenljivosti slabo opredeljeni. Takih problemov ni mogoče reševati *rutinsko*, pa tudi ne z *adaptivnim odločanjem*, pri katerem uporabljamo različne metode matematičnega programiranja in simulacije na računalnikih. V poštev pride *inventivno odločanje*, ki temelji na človekovi *domiselnosti in iznajdljivosti*, tj. na hipotezah in subjektivnih procesih človekovega spoznanja, iskanja in poskušanja. Za zapletene probleme smo prisiljeni izbirati rešitve po *izkušnjah in intuitivno*. Ob širokem strokovnem in metodološkem znanju so pridobljene izkušnje pogoj za koristne *asociacije, za sklepanje po analogiji*, pa tudi za sposobnost *intuicije*. Zaradi takšnega pomena izkušenj v procesu odločanja pri gozdnogospodarskem načrtovanju je nevzdržno, da gozdnogospodarske načrte pogosto sestavljajo začetniki.

4. RAZVOJ UREJANJA GOZDOV POD ŠČITOM ZAKONSKE OBVEZNOSTI IZDELAVE GOZDNOGOSPODARSKIH NAČRTOV IN USTVARJALNOST

Mehanistično gledanje na gozd in uradniški ščit nad urejanjem gozdov sta „z roko v roki“ veliko pripomogla in še prispevata, da se urejanje gozdov ne more preobraziti v ustvarjalno gozdnogospodarsko načrtovanje. Usodno je, da je urejanje gozdov nastalo in se razvijalo kot instrument državne regulative pri ravnanju z gozdovi. Zato je vedno imelo neko bolj ali manj pasivno vlogo uradniškega preprečevanja nedovoljenega. Tu moramo videti motive za shematizem in škodljivo poenostavljanje v urejanju gozdov. O tem, kaj se v gozdu sme oziroma ne sme, so v preteklosti odločali: uradnik, državni financar — kamentalist, nespreten inšpektor, v nekaterih deželah pa celo policaj. Zahtevali so prav takšno, preprosto (shematično) urejanje gozdov. Veliko tega iz preteklosti se je žal ohranilo vse do danes. Tako globoko je zasidrano v naši miselnosti, da se tega niti ne zavedamo in predstavlja eno odločilnih spoznavno-psiholoških ovir za razvoj sodobnega gozdnogospodarskega načrtovanja.

Resnično ustvarjalen odnos do gozda je nasprotje uradniški miselnosti; gre za izrazito dejaven in celo napadalen odnos do prihodnosti, za ustvarjalno reševanje problemov pri gospodarjenju z gozdovi.

Za staro urejanje gozdov sta značilni togost in zbirokratiziranost. Izdelava načrtov poteka po uradno izdanih predpisih in navodilih. Vse je predpisano, celo številni obrazci. V starih načrtih lahko najdemo namesto pojma „načrtovani ukrepi“ kar oznako „predpis“. Pri takšnem urejanju gozdov so namesto za ustvarjalnost zelo plodna tla za najrazličnejši oportunistem, saj je vedno lažje formalno zadostiti predpisom, kot pa pametno razmišljati. Za pametno razmišljanje pa vemo, da ni navodil. Načrt ni načrt, če ne daje rešitev za temeljne probleme, tako da kljub številnim problemom oportunistično prepušča gospodarjenje z gozdovi ustaljeni praksi. Načrtovati pomeni odločati (izbirati rešitve) in razumljivo, nekoliko pri tem tudi tvegati. Dokazov za shematizem, zbirokratiziranost in neustvarjalnost stare zasnove urejanja gozdov je nič koliko. Najbolj viden odziv nanj je bila zamisel o „kontrolni metodi“. V svoji kritiki starega urejanja gozdov je H. Biolley zapisal: „Namesto da bi bilo urejanje gozdov sredstvo za doseganje resničnih ciljev gospodarstva, tj. za povečanje izrabe naravnih proizvodjalnih sil, za povečanje prirastka in donosov in s tem sredstvo za doseganje najboljših gospodarskih dosežkov, je postalo samo sebi namen.“ (po KNUCHLU 1950)

Vsega tega ne bi našteval, če pri našem gozdnogospodarskem načrtovanju še vedno ne bi bolehal za „predpisomanijo in obrazcomanijo“. Da bi obrazec vzeli resno in bi pri potrjevanju načrtov lahko ugotavljali, ali so vsi izpolnjeni tako, kot zahtevajo predpisi, so morali biti ti kot sestavni del pravilnika objavljeni celo v Uradnem listu. Kakšen smisel ima uradno predpisovati številne obrazce? Togi predpisi, obrazci in ustvarjalno načrtovanje ne gredo skupaj.

V zvezi s predpisi in navodili ter ustvarjalnostjo pri izdelavi gozdnogospodarskih načrtov so zelo zanimiva, predvsem pa aktualna Pipanova razmišljanja izpred 30 let. Vse kaže, da se v tem pogledu še nismo dovolj spremenili, zato bom navedel Pipanove besede (PIPAN 1958):

„Iz naših taksatorskih vrst se pogosto slišijo pritožbe in želje za izdelavo čim natančnejših navodil, ki bi določala, kako naj taksatorji ravnaajo pri svojem delu. Nekateri si želijo obširen priročnik, ki naj bi jim bil v pomoč v vseh dvomljivih primerih. Od navodil ne smemo pričakovati preveč, ker pač nobena navodila ne morejo zajeti vse raznovrstnosti konkretnih gospodarskih situacij, s katerimi se pri praktičnem delu srečujemo. Zelo bi bilo *napačno, če bi skušali celotno kompleksno delo urejanja gozdov vkleniti v toge predpise, ki naj bi veljali za vse primere. Zato menim, da morajo biti navodila za urejanje gozdov prožna. Obstajati mora možnost navodila brez odvečnega administriranja dopolnjevati, da bi služba urejanja gozdov lahko šla v korak s tehničnim in splošnim gospodarskim napredkom. Osebne sposobnosti urejevalcev gozdov so zdaj še pomembnejši kot nekoč, ker so zahteve veliko bolj zapletene in je vse mogoče primere vedno težje predvideti. Dolgoletne izkušnje so me prepričale, da tistemu, ki mu ni jasno, kaj je namen njegovega dela, še tako natančna navodila prav malo koristijo. V takšnih primerih postanejo navodila šablona v rokah nerodnežev, ki se jim vedno znova posreči, da jih napačno uporabijo.*“

Tej na dolgoletnih izkušnjah temelječi Pipanovi ugotovitvi izpred 30 let lahko danes samo pritrdimo. Ob pregledu območnih gozdnogospodarskih načrtov sva s prof. M. Kotarjem ugotovila, da so povsod, kjer so se pri prenavljanju območnih načrtov togo in disciplinirano (slepo) držali navodil, izdelali najslabše načrte. Podobni so odgovorom na anketo (navodila) in ne dajejo rešitev za najbolj kričeče probleme v območju. Pri oblikovanju navodil za izdelavo gozdnogospodarskih načrtov za gospodarsko enoto in območje se posebno trudim, da jih ne bo mogoče uporabljati kot recept, ampak da bi le uvajala in prisiljevala k razmišljanju.

Če bi želeli gozdnogospodarsko načrtovanje napraviti do kraja *zoprno, nezanimivo, neustvarjalno in zato neučinkovito*, potem ga je treba čim bolj *nadrobno predpisati in zbirokratizirati*. Pri tem si lahko veliko pomagamo tudi z računalnikom. Na srečo je zlasti med mlajšimi delavci vedno večji odpor proti takšnemu gozdnogospodarskemu načrtovanju. Želijo si zasnovo načrtovanja, kjer bi sami ustvarjalno razmišljali, ne pa slepo odključavali šifre v popisnem obrazcu. Obstajati mora možnost, *da vsak oblikuje načrt po svoje, tako kot je dojel temeljne probleme, katerim je načrt namenjen.*

Da je „uradniški ščit“ nad gozdnogospodarskim načrtovanjem pri nas še vedno pričujoč, lahko ponazorim z zgovornim zgledom. Za izdelavo ocen območnih gozdnogospodarskih načrtov so določili tele zahteve (citat):

„Strokovno-tehnična poročila o območnih gozdnogospodarskih načrtih morajo vsebovati strokovno presojo, ali so v potrditveni postopek predloženi območni gozdnogospodarski načrti izdelani:

- v skladu z zakonom o gozdovih, pravilnikom o izdelavi gozdnogospodarskih načrtov in o evidenci njihovega uresničevanja;
- v skladu z navodili za izdelavo gozdnogospodarskih načrtov območij in imajo vse sestavne dele ter predpisane obrazce;
- ali vsebujejo opredelitev, kako je z zaraščanjem kmetijskih površin;“

in čisto na koncu:

- „strokovno-tehnična poročila morajo povzeti pomanjkljivosti območnega načrta in dati predlog potrebnih sprememb in dopolnitev ter možne rešitve.“

Tako naj bi torej podali *strokovne ocene* območnih gozdnogospodarskih načrtov, kot da gre za pravniško zadevo. Seveda nismo upoštevali teh zahtev, ampak smo delo opravili po svoje.

Zelo pogoste so pritožbe inženirjev urejevalcev iz posameznih gozdnih gospodarstev, češ da je odnos v potrditvenem postopku načrtov *neustvarjalen, formalen in uradniški*. Uradniško preverjajo seštevke, da načrt na vsak način vsebuje vse predpisane preglednice ne glede na to, ali te v posameznem primeru kaj pomenijo. Verjamem, da je v načrtih veliko *površnosti* in tudi *malomarnosti*. Ob predložitvi načrtov v potrditev je treba dosledno vztrajati, da se te odpravijo. Vendar, če se stvari pri potrjevanju načrta omejijo zgolj na formalne pomanjkljivosti in se pri tem ne vprašamo: *kako, in ali načrti sploh podajajo rešitve temeljnih razvojnih problemov v gozdovih*, si o pritrditvenem postopku vsak hitro ustvari svoje mnenje. S *potrditvijo ali zavrnitvijo* načrta se mora izraziti *institucionalna moč*, ta pa nekaj velja le, če jo spremljajo *razgledanost, izkušnje* in *ugled* tistih, ki jo uporabljajo, sicer jo hitro kompromitiramo. To je treba sprejeti kot dejstvo, ki velja povsod in zmeraj.

Kako slabo smo v Sloveniji kadrovsko organizirani za učinkovito gozdnogospodarsko načrtovanje, tako na gozdnih gospodarstvih kot na republiški ravni, so videli in slišali vsi, ki so bili to jesen na strokovni ekskurziji na Slovaškem. *Problem ni od večera*. Najpomembnejši funkciji, tj. *skrbi za razvoj gozdov in gospodarjenja ne namenjamo ustrezne pozornosti. Potrebna je bistvena okrepitev s sposobnim in prodornim osebjem. S takšno kadrovsko zasedbo v službah za urejanje gozdov (tako številčno kot kakovostno) je ta razvojna naloga neuresničljiva*. Poleg izobraževanja in raziskovalnega dela bo treba za učinkovito gozdnogospodarsko načrtovanje najbrž opraviti marsikaj še *kje drugje*.

Kljub vsem slabostim pa me dve stvari vendarle navdajata z optimizmom, kar zadeva perspektivo gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji:

- uveljavljena območna zasnova gospodarjenja z gozdovi ter zasnova skupnega gospodarjenja z družbenimi in zasebnimi gozdovi, ki nam jo marsikdo zavida;
- organsko pojmovanje gozda, vcepljeno rodovom gozdarjev.

Prepričal sem se, da se v številnih deželah, tako na zahodu kot na vzhodu, za „*zunanjo brezhibnostjo*“ pri urejanju gozdov skriva veliko starih konservativnih pogledov na gozd in gospodarjenje.

Skrajni čas je, da v Sloveniji gozdnogospodarsko načrtovanje vsestransko spopolnimo. Takšno, kakršno je zdaj, je najdražje. Najdražje zato, ker ne daje rešitev za številne gozdnogospodarske probleme, ker ni to, kar bi v svoji razvojni funkciji moralo biti.

Gozdnogospodarsko načrtovanje je temeljni pripomoček za razvojno preobrazbo gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji. Tu sta mišljena predvsem resnična uveljavitev zasnove *večnamenskega gospodarjenja z gozdovi in reševanje številnih razvojnih problemov* v vsakem gozdnogospodarskem območju. Z obnovo območnih gozdnogospodarskih načrtov moramo te lastnosti vendarle enkrat uveljaviti.

5. KAKO OBVLADATI KRIZO PREOBRAZBE UREJANJA GOZDOV V SODOBNO GOZDNOGOSPODARSKO NAČRTOVANJE?

Preobrazba gozdnogospodarskega načrtovanja v skladu z nalogami prihodnosti poteka zelo počasi. Kriza se kaže med drugim tudi v tem, da je v evropski gozdarski literaturi na tem področju v primerjavi z drugimi bistveno manj objavljenega. Po izjavah sovjetskih strokovnjakov je v Sovjetski zvezi na področju urejanja gozdov v primerjavi z dendrometrijo (lesnaja taksacija), kar desetkrat manj objavljenih del. Zanimive so RICHTERJEVE (1963) ugotovitve. Za dvesto let, od 1750 do 1950, je razčlenil število objavljenih del o urejanju gozdov v Nemčiji, ki so izšla kot učbeniki. Skupno število takih publikacij znaša 130, po obdobjih pa so razdeljene takole:

1750 — 1799 = 17%
 1800 — 1849 = 29%
 1850 — 1899 = 37%
 1900 — 1950 = 17%

Drugo polovico preteklega stoletja označuje Richter kot „*zlato dobo*“ v razvoju urejanja gozdov. Nadalje navaja, da so med leti 1928 in 1962 v Nemčiji (mišljeni sta obe Nemčiji) izšle tri knjige (avtorji: Ch. Wagner, G. Baader in W. Mantel). V deželi, kjer je urejanje gozdov nastalo, so z njegovim zdajšnjim razvojem nezadovoljni. Kriza v razvoju k sodobnemu gozdnogospodarskemu načrtovanju resno ovira ves razvoj gospodarjenja z gozdovi. Vprašati se moramo: *Kje so vzroki, da gozdarstvo, ki ima v načrtovanju več kot dvestoletno tradicijo, zdaj tako zaostaja v razvijanju sodobnih metod načrtovanja?*“

Vse kaže, da je urejanje gozdov z zdajšnjim načinom razmišljanja zašlo v slepo ulico, iz nje pa ne najde izhoda. Oživljanje in posodabljanje urejanja gozdov na podlagi starih teoretskih izhodišč ne dajeta potrebnih dosežkov. Na takih izhodiščih se preprosto ne more razvijati in preobraziti v sodobno gozdnogospodarsko načrtovanje za reševanje zahtevnih nalog v prihodnosti. Uvajanje sodobnih pripomočkov, kot je npr. računalnik, nam tega ne more nadomestiti, saj je navsezadnje samo sredstvo in nič več. Usklajevanje več ciljev pri gospodarjenju z gozdovi je zelo zahtevna naloga. S starimi metodami in prijemi pa tej nalogi nismo kos.

V tej zvezi se mi zdi izredno poučno tole načelo:

„Čim obsežnejše in zahtevnejše so naloge, tem večja in odgovornejša je vloga teorije.“

Teorija daje nujno potrebno filozofsko, znanstveno in metodološko podlago za reševanje nalog (problemov). *Brez ustrezne teorije ni zamisli* za oblikovanje načrtovalnih metod. Teorija pomeni ustrezen način razmišljanja. Kriza urejanja gozdov je kriza njegovih ozkih in zastarelih teoretskih izhodišč. Na takšnih izhodiščih zasnovano urejanje gozdov nas bolj spominja na veščino kot pa na znanost. V tem vidim tudi razlog, da se tako napredna zamisel kot je tista o kontrolni metodi, v gozdnogospodarskem načrtovanju ni bolje uveljavila. Preprosto; ostalo je bolj ali manj le pri zamisli, ki brez ustrezne teoretske podlage v starem urejanju gozdov ni mogla prerasti v delovne metode in se razširiti iz spon klasičnega urejanja gozdov. Videti je, da gre še zmeraj za premagovanje tistih vodilnih zamisli in zgledov, ki jih je urejanje gozdov že ob svojem nastanku sprejelo od kmetijstva. V razvoju sodobnih metod gozdnogospodarskega načrtovanja je potreben kakovosten dialektični skok, tega pa, kot vse kaže, ne zmoremo, tako močno je breme preteklosti. Čedalje bolj sem prepričan, da se z naslonitvijo na splošno teorijo sistemov in kibernetiko odpirajo nove možnosti za ta odločilni korak v razvoju gozdnogospodarskega načrtovanja. Kibernetika omogoča pogled na probleme iz povsem novih zornih kotov. To pa je izredno pomembno pri premagovanju spoznavno-psiholoških ovir oziroma stare miselnosti v urejanju gozdov. Na teh izhodiščih je mogoče izoblikovati sodobno in univerzalno teorijo gozdnogospodarskega načrtovanja. To pa ne pomeni zavreči staro in začeti povsem na novo. Nova teorija mora vsrkati vse, kar se je izkazalo kot dobro v več kot dvestoletnem razvoju urejanja gozdov.

6. GOZDNOGOSPODARSKO NAČRTOVANJE KOT ŠOLA KRITIČNEGA RAZMIŠLJANJA PRI GOSPODARJENJU Z GOZDOVI

Privlačno oblikovano in učinkovito organizirano gozdnogospodarsko načrtovanje je izredno sredstvo za vzgojo *kritičnega razmišljanja* in s tem oblikovanja gozdarskega strokovnjaka.

Gozdnogospodarsko načrtovanje združuje *analizo* zdajšnjega stanja gozdov, *diagnozo* in *kritiko* tega stanja in dozdašnjega gospodarjenja ter *sintezo* v obliki usme-

ritev za prihodnje gospodarjenje. Na podlagi kritične analize in diagnoze *preteklosti* in *sedanjosti* nastaja s sintezo *zasnova prihodnosti*.

Gozdnogospodarsko načrtovanje je edinstven primer vzročnega povezovanja preteklosti s sedanjostjo in prihodnostjo na tako dolgem časovnem intervalu, ki gre v stoletja. Iz tega se vidi, kako izredno pomembna je zgodovina gozdov za gozdnogospodarsko načrtovanje. Vsak gospodarski gozd je proizvod naravnih sil (določenega rastišča), hkrati pa tudi proizvod dozdajšnjega gospodarjenja in s tem odsev najrazličnejših gospodarskih in splošnodružbenih vplivov, ki so v preteklosti pogojevali prav takšno gospodarjenje. Zaradi posebne narave gozda (dolgoročnost) je nujno raziskati njegovo *preteklost*, da bi pojasnili zdajšnje stanje in kar se da zanesljivo predvideli njegov prihodnji razvoj. V načinu, kako se gozd odziva na naše gozdnogojitvene ukrepe, se namreč zrcalijo vplivi, ki so se v njem nabirali že v oddaljeni preteklosti. Bolj kot za katerokoli načrtovanje mora biti zato za gozdnogospodarsko načrtovanje značilen *razvojno-zgodovinski način mišljenja*.

Gozdnogospodarsko načrtovanje, ki ne temelji na *poglobljeni raziskavi preteklosti*, je *nekritično in površinsko*. Ob raziskavi preteklosti in preudarnem načrtovanju prihodnosti so izredne možnosti za oblikovanje *kritičnega razmišljanja*, ki je gozdarskemu strokovnjaku nujno potreben. V zadnjem času se pogosto pojavlja miselnost, da nam bo pri gozdnogospodarskem načrtovanju vse naredil računalnik. To je nevarno slepilo. Človekova ustvarjalnost je pri tem nenadomestljiva. Ustvarjalnih procesov ne smemo in ne moremo podrežati računalniku.

Gozdnogospodarski načrt, še posebno območni, mora postati privlačna *razvoja študija*. Deset prihodnjih let je dovolj dolga doba, gozdovi v gozdnogospodarskem območju pa dovolj velika „tovarna“, da takšno *razvojno razmišljanje* več kot upravičujeta. K izdelavi gozdnogospodarskih načrtov bi morali pritegniti najsposobnejše strokovnjake. Gozdarstvo je dejavnost, ki v primerjavi z industrijo potrebuje za svoj razvoj poleg znanja razmeroma malo vlaganj. Skrajni čas je, da celotno gozdnogospodarsko načrtovanje v Sloveniji spopolnimo.

7. SUMMARY

The following two comprehensive psychological hindrances have been fatal for the development of creative and inventive forest management planning:

- The mechanistic approach to forestry which forestry has taken over from agriculture,
- and,
- The administrative shield over forest management planning.

Inventiveness in forest management planning is closely connected to the development of the forest. The nucleus of inventiveness is a rational change of the existing development of the forest into a wished-for development. To plan forest management means to create it in its future development which is basically a process of information. How to orient future development in sick, respectively — biologically unstable forests is a particularly demanding problem from the information point of view. Namely inner regulation mechanisms have been failing and all sorts of development processes, which can hardly be predicted, are possible.

Numerous biological problems which occur because of a large number of components, because of reciprocal interaction and because of changeability, are not well defined. Such problems cannot be solved as a matter of routine. Only an inventive way of decision taking, based on man's creativity and ingenuity, would be possible.

In rigid, red-tape forest management planning (as opposed to a creative one), there is a lot of room for all kinds of opportunism, because it is always easier to satisfy the regulations than it is to ponder wisely. A plan is not a plan if it doesn't offer a solution for basic problems in forest management. To plan means to choose solutions to problems which, of course, involves a certain risk. Forest management planning is the best school for a critical way of thinking in forest management and through this, also for the formation of forestry experts.

8. REFERENCE

- BIOLLEY, H., 1923. Die Forsteinrichtung auf der Grundlage der Erfahrung und insbesondere das Kontrollverfahren. Karlsruhe.
- DAVIDOVA, G. A., 1986. Jedinstvo čelovjeka in prirodi kak filozofska problema. Sbornik referatov Vzaimodejstvije obščestva i prirodi. Moskva.
- FADDEJEV, E. T. Ideja razvitija i problemi ekologiji. Enako kot pod 2.
- GAŠPERŠIČ, F., 1979. Gozdnogospodrsko načrtovanje na načelih dinamičnega usmerjanja procesov. Zbornik referatov Gozdarskih študijskih dnevov 1977. Ljubljana.
- HABER, W., 1980. Über den Beitrag der Ökösystmeforschung zur Entwicklung der menschlichen Umwelt (Anwendung der Systemforschung in der räumlichen Planung). Systemforschung und Neuerungsmanagement. R. Oldenbourg Verlag. München 1980.
- KEDROV, B. M., 1987. O tvorčestve v nauke i tehnike (zbirka Evrika). Molodaja gvardija. Moskva.
- KNUCHEL, H., 1950. Planung und Kontrolle im Forstbetrieb. Aarau.
- KOBILANSKIJ, V. A. Jedinstvo i sopotčinjenost prirodi i obščestva. Enako kot pod 2.
- MLINŠEK, D., 1984. Ustvarjalnost in gospodarjenje z gozdovi. Zbornik referatov z gozdarskih študijskih dni 1983. Ljubljana.
- MULEJ, M., 1979. Ustvarjalno delo in dialektična teorija sistemov. Razvojni center Celje. Celje.
- MURAHNATOV, E. S. in soavtorji, 1983. Lesoustrojstvo. Lesnaja promišljenost. Moskva.
- OLEJNIKOV, J. V. Socialnaja determinacija prirodopolzovanja. Enako kot pod 2.
- PIPAN, R., 1985. Uskladitev ureditvenih del. Gozdarski vestnik.
- REŽABEK, E. J. Obščestvenoje proizvodstvo i ispolzovanje ekologičeskikh otnošenij v celjah razvitija. Enako kot pod 2.
- RICHTER, A., 1963. Einführung in die Forsteinrichtung. Radebeul. Neuman Verlag.
- URSUL, A. D. Intenzivnij put vzaimodejstvija obščestva i prirodi. Enako kot pod 2.